KATJUSA

★ Irta: Zoltán Dezső ★

A hatnapos háboruról szóló emlékalbum lapjait forgatom. Nézem az egyik képet: Katjusa. A zsákmányolt orosz fegyverekből való. A mi kezünkben. Félelmetes fegyver volt. Harminckét csövéből okádta a tüzet és a lövedékek minde másfelé szórodtak. Elviselhetetlen volt a hangja. Ugy vijjogott, amint lövedéke szelte a levegőt, mintha száztorka lenne a sebzett erdei madárnak.

Legendákat szöttünk a Katjusáról, kinn a keleti fronton. Hogy az oroszok menynyire féltik, soha még egyetlen darab nem került német kézre. Mert amint kilövöldözték magukat vele, rögtön megfordulnak vele. A sokcsövü Katjusa pedig külsőre elég jelentéktelen. Mintha kályhacsöveket forrasztottak volna össze. És mégis csodafegyvere volt a második világháborunak. Mint az elsőnek a nagy Berta.

Mi szerettük a Katjusát. Mi meggyötört, megkinzott munkaszolgálatosok. Miért szerettük? Mert amikor megszólalt, tisztjeink, altisztjeink hanyatt-homlok menekültek. A mi kezünkből is kihullott a lapát, csákány. Pihenhettünk, meggörbedt hátunkat kiegyenesithettük a tankcsapda részüjén.

Olyan jó volt pihenni. Még rá is gyujtottunk. A munka alatt tilos volt. Még megállni is. Az emberfaló Sallay, a századparancsnokunk távcsövel figyelte a terepet, mintha ezredes, vagy tábornok lett volna. Ha észrevette, hogy valaki kiegyenesedik, már rö pitette hozzá az oldalánál kul logó altisztet és feliratta a nevét. Este abból kikötés lett. Nálunk a sipcsontrugás volt akkor éppen divatban, meg a visszájáról adott pofon. Fájt mind a kettő. Nemcsak a husnak, de a léleknek is. Sallay a legnagyobb melegben is kesztyüt hordott, nehogy puszta kézzel szennyezze be magát a zsidókkal. Kesztyüs kézzel adta a fonák pofonokat. Válogatás és ok nélkül. De ha a Katjusa megszólalt, akkor ő volt az első, aki rohant az árokba. Messze a zsidóktól. Tisztjei és altisztjei vették körül. Ez parancs volt. Talán azért, hogy védjék a testét.

A Katjusáról nekem még más is eszembe jut. Gelber. Századunk egyik nyomorultja. Egyszer Katjusa-kényszer pihenőn sodródott mellém. Cigarettát kért. Odaadtam neki dohányos szelencémet. Ügyesen sodort, mint aki világéletében soha nem vásárolt gyárilag készült cigarettát. Nem is futotta az ujpesti asztalos segédeknek, még a másfél filléres Hunniára sem. Gelber életét 13 éves kora óta az ujpesti asztalosok nyomoritották. Hebrencs, megbizhatatlan, hazug ember volt. Talán azért is keresett keveset. Mert nem olyan munkás volt, akinek feje a munkán járt. Csak egyfajta, a legegyszerübb munkát végezte, politurozott.

— Estére már leszakadt a két karom — mesélte.

— Olyan nehéz munka az?

— Persze. Azt hiszik az emberek, hogy csak simogatni kell a butort. Mintha menyecske volna. Erőt kell abba beleadni, mert különben soha nem kapja meg a fényt. De egy jó van benne. Az embernek nem kell odafigyelni. Ábrándozhat.

Hát ábrándozni azt szerette. Meg mesélni. Nem afféle hőstetteket, az életet. Olyan sürüjében élt, hogy mindig érdekes volt, amit elmesélt.

Mindig a szép napokról beszélt. Mert minden embernek az életében vannak szép időszakok. Kinek évtizedek, kinek évek, vagy hónapok, kinek csak hetek, vagy napok. Neki is volt néhány szép hete.

Sohasem beszélt ő éhező gyerekeiről, a megkinzott asszonyról, akiknek képét maga elé sem merte idézni, hanem a kötetlen ifjuságról szólott. Amikor szombaton délután az ujpesti kerthelyiségben táncoltak. Egy korsó sör mellett elücsöröghetett az ember késő estig, a pincérek nem zaklatták. És mindig akadtak helyes fruskák. Többnyire az Egyesült Izzóból, vagy a Wolfnerből.

Jó táncos volt Gelber. Szivesen csüggeszkedtek rá a gyári lányok, vidám legény is volt, igaz, hogy a barna kétsorosa csak ugy tündöklött a fénymáztól, dehát öreg holmi volt, amikor megvette a Telekyn a dobogón hét pengőért. A szegény mutter minden héten vasalta, azzal is továbbnyütt.

— Valaha uri ruha lehetett. Szakadt selyme még zizegett és a gomblyuk is ki volt vágva az ujján. Azt pedig konfekció nem csinálja.

Alig hallottam a hangját, ugy vijjogott a Katjusa, de ő csak mesélt. Meg ujabb cigarettát kért. Megint bemutatta sodróművészetét. Csakugyan mestere volt.

— Egyszer, öregem, egy idegen nőt fedeztem fel a tömegben. Az még soha nem járt ott. Mindenkit ismertem. Nem volt már fiatal, sovány is volt rettentően, csakugy rá száradt a bőr, a festett bőr. A haja sárga volt, rikító selyem ruha fityegett rajta. Dohányos nőnek nézett ki. Gondoltam, felkérem egy fordulóra, miért hervadjon ott egyedül. Csak ugy röpült felém. Még el sem hitte, hogy csakugyan táncba hivom. Könnyü volt, ügyesen is táncolt, igaz, hogy régiesen, nagyon belépett és riszálta magát. Amerikai volt az öreglány. A mamáját jött meglátogatni. Ott is lakott az öreg asszonynál. Csorba fogsorát rámvillantotta.

— Bécsit rendelt nekem, meg sört. Jól megéheztem én már akkor, órák óta ugráltunk ott. Két pofával faltam, tudtam, hogy a jóasszony lepörköli a cechet. Ha nem is mondta, de ugy volt a rendelés feladva. Fenemód konveniált ez nekem, öregem. Én mindig nagyon sócher voltam. Heti huszat kerestem és abból tizenhetet a mutternak adtam. Még azért a háromért is murizott az öregasszony.

Én is rágyujtottam, keszeg kis cigarettát sikeredett sodornom.

— Bontsd fel, majd én meg sodrok neked — mondotta parancsolóan. Értettem mire megy ki, hogy közben magának is tekerhessen egyet.

— Szóval az amerikai nagyságát jól megtáncoltattam. A végén már Ernőnek szólitott és egészen természetesnek vette, hogy nem válok el tőle a kapuban, hanem bemegyünk. Kérdeztem, hogy mit szól majd az anyja. Legyintett. Süket az öregasszony és már régóta horkol. Nem volt mit tennem. Igazán gavallér volt, kitett magáért, most én sem hagyhattam a pácban. Szivesebben mentem volna el egy gömbölyü fiatallal, dehát, ha egyszer igy hozta a sors.

Bizony attól a naptól kezdve ott turbékoltak minden éjjel, miközben a süket öregasszony horkolt. Jó élete lett. Volt uj cipő, ruha, ing, minden este dinomdánom, három hónapig még a munkából is kimaradt.

Arca diadalmas volt, szájából elöszomorkodtak töredezett fogai:

— Nekem akkor még ékszerem is volt — mondotta és élesen szurta belém a tekintetét, hogy vajon elhiszem-e.

Bólintottam. És arra gondoltam, miféle ékszerről lehet szó? A cári ékszerekről, a Nagy Kahinoorról.

Elmondta ő.

— Köves gyürüt kaptam töle. Fekete kő volt benne.

Nem tudta, hogy onixnak hivják azt a fekete követ, ami élete legszebb korának a jelképe volt.

— Minden este vendéglő, lokál. Amikor fizetni kellett, odacsusztatott egy tizest. Még maradt is belőle mindig. Mert resteltem neki vissza adni a maradékot és lezseren besepertem a zsebembe.

Elhallgatott a Katjusa. Miközben kikászolódtunk a tank csapdából, még megkérdeztem töle:

— Te és azután mi lett az ékszerrel?

Legyintett.

— Sokszor megjárta a zacit. Azután a zálogcédula is ugrott. Nem tartott sokáig a paradicsom az öreglánnyal. Kitört a háboru és a követség felszólitotta az állampolgárait, hogy térjenek haza Amerikába. Nagyon nehezen ment el. Majd megszakadt a szive. Hol kapott ő olyan fiut, mint én voltam akkor. Érezte az öreglány, hogy én voltam neki az utolsó.

★

Hát ez jutott eszembe a Katjusáról. Meg arról a szegény Gelberről, akinek a szikkadt amerikai öregasszony hozta el élete legszebb napjait.

Szegény Gelber! Ő volt az első halottja a századnak. Éjjel a szállásunkra egy bomba hullott, lehet, hogy csak egy repesz, még az is lehet, hogy éppen a Katjusának egy lövedéke és pont őt találta el. Holtában is csodálkozó volt a tekintete, mint élő korában.

SZÜRKE ANTISZEMITIZMUS

Egy amerikai kisváros a górcső alatt

New Jersey államban van Wayne városka. Ebben a városban ez év februárjában ujra választották az iskolaszéket, amelynek hét tagja közül eddig kettő zsidó volt. A jelöltek között ujabb két zsidó volt, akiknek komoly esélyük volt a megválasztásra. Newton Miller iskolaszéki elnök választási beszédében így figyelmeztette a szavazókat: „Ha közoktatási kiadásokról van szó, akkor a legtöbb zsidó túl liberális, tehát megválasztásuk esetén, az iskola költségvetését biztosan felemelnék. Azonkivül mondanom sem kell, hogy amennyiben többségük lenne, minden bizonnyal elveszitenénk, ami iskoláinkban még Krisztusból és a karácsonyi ünnepekből megmaradt".

Ezután természetesen nagy volt a felháborodás. Az eset a lapok cimlapjára került, nyilatkozatok hangzottak el a sajtóban, rádióban és televizióban. Ezek során Miller kijelentette, hogy ő nem antiszemita és csupán a száraz tényeket közölte, így tehát semmi oka sincs rá, hogy beszédének a zsidókra vonatkozó részét visszavonja. A legjobb bizonyiték erre, hogy a választási beszédét követő levelek áradatának csak mint egy 10 százaléka támadja, mig a többi igazat ad neki. Bár a városka polgármestere mosta a kezeit, hogy nem azonosítja magát Millerrel, a beszédnek mégis meg volt az eredménye és a két zsidót nem választották meg.

Vajon mi történt Wayneben? Antiszemita tüntetés volt, amely az iskolaszék választásában nyilvánult meg? Vagy lappangó, de tudatos antiszemitizmusról van szó, amely a választás ürügye alatt került a felszinre?

A Bné Brit megbízta a Kalifornia Egyetemet egy öt évre kiterjedő kutatás elvégzésével, amely hivatva van az amerikai antiszemitizmus formáit és méreteit kivizsgálni. Rodney Stark és Stephen Steinberg, az egyetem két szociológusa azonnal Waynebe utaztak, hogy az esetet a helyszinen vizsgálják ki és a fenn közölt kérdésekre válaszokat találjanak. Kutatásaiknak eredményét most hozták nyilvánosságra: Ami Wayneben történt, az éppenúgy megtörténhet sokszáz amerikai városban. Wayne lakosságának nagyrésze azonosítja magát Millerrel, de közben egyáltalán nem gondol arra, hogy ténykedése ezért antiszemita volt és csodálkozik azon, hogy ezzel vádolják.

A két szociológus viszont az esetek sorát deritette ki, amely bizonyos körök antiszemita érzelméről tanuskodik. 1920-ban Wayneben a Klu Klux Klan élénk tevékenységet fejtett ki. 1930-ban pedig megalakult a náci beállitottságu német-amerikai „Bund" helyi csoportja.

Sokkal fontosabb tényező volt viszont Wayne növekvő zsidó lakosságának az a törekvése, hogy az ingatlanok és klubok körül uralkodó diszkriminációnak véget vessen. Két nagy városrész ugyanis zsidók és négerek elöl teljesen el volt zárva és ott kizárólag fehér protestánsok lakhattak. Ezt természetesen nyiltan nem vallhatták be, a megkülönböztetés a magán-klubok útján történt, amelyek az emlitett városrészekben müködtek. Házat csak klubtagnak adtak el és az adás-vételi szerződésben záradékolták, hogy az viszont csak egy másik klubtagnak adható tovább. A klubokba pedig természetesen csak azt vették fel tagnak, akit akartak.

1966-ban emiatt panaszt emeltek és a biróság érvénytelenitette a szerződéseket az emlitett záradékok miatt. Erre a klubtagok igyekeztek pánik-hangulatot teremteni, hogy a birósági döntés folytán majd nagyot zuhannak az ingatlanárak.

A két zsidó jelölt elleni hangulat — a két ismert szociológus szerint — csak akkor érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a mai amerikai társadalom antiszemitizmusának kevés hasonlósága van az európai antiszemitizmussal. Közvéleménykutatások szerint, az amerikai lakosságnak csak 7 százaléka hiszi, hogy Hitler zsidóellenes ténykedései egészben vagy részben helyesek voltak.

A szociológusok megállapították továbbá, hogy az amerikai antiszemitizmus nem „fekete", hanem szürke árnyalatu. A lakosságnak egynegyed része egy fajta „sötétszürke" antiszemitizmusnak hódol. Ezek a zsidókat agyafurtaknak, törtetőknek, kapzsiknak és elkülönöknek tartják. Bár nincsenek a náciszerü zsdótörvények mellett, de szükségesnek tartják a diszkrimináció valamilyen formáját. A ‚világosszürkék', nem ilyen szókimondók a zsidók irányában. Ezek nem akarják, hogy ellenszenvvel vagy idegenkedéssel vádolják őket. Ellenkezőleg „a legjobb barátaik között is vannak zsidók". Azt azonban nem tudják, vagy nem akarják tudni, hogy közben élvezik előitéletüket és képzelt magasabbrendüségüket.

Stark és Steinberg szociológusok szerint Newton Miller, aki beszédével a két zsidó megbuktatását elérte, a „világosszürkék" csoportjába tartozik. Jellemző, hogy nem azt mondta, hogy a két jelölt liberális érzelmü, sokkal inkább azt állitotta, hogy zsidók és ezért liberálisok. Zsidók, mint olyanok alkalmatlanok az iskolaszék tagságra, ez volt a rossz általánositásnak a következtetése.

De a „világosszürkék" ebben nem tudtak semminemü antiszemitizmust felfedezni. Ezért nem értették Wayne „derék" polgárai, hogy Miller kijelentése miért vert fel olyan nagy port. És most jön a dolog csattanója: a két szociológus végül megállapította, hogy Wayne lakossága azzal vádolta a város zsidó polgárait, hogy vallási előitéleteket vittek a választási kampányba!

★

Ime egy amerikai kisváros keresztmetszete. A zsidó jelöltek kibuktak, az iskolaszék nélkülük müködik, Krisztus jelenléte az iskolában ezzel biztosítva van és az élet megy tovább. Rövidesen elfelejtik az egészet és ujabb iskolaszéki választás (vagy talán sulyosabb eset?) szükséges, hogy ismét felébredjenek derék amerikai zsidaink nyugodt prosperitásukból.

Askenázi Ervin

